

УДК 378.047.5

Філософський дискурс сучасної післядипломної педагогічної освіти

В. В. ПАШКОВ

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Запоріжжя, Україна,
E-mail: Ytyh13@ukr.net**Авторське резюме**

У статті представлено комплексний аналіз проблеми трансформації післядипломної педагогічної освіти в ракурсі вияву специфіки філософського дослідження. Особливістю сучасних філософських підходів стосовно професійної освіти і освіти дипломованих спеціалістів є підходи, сутність яких полягає у пошуку шляхів синтезу позитивних ідей двох основних напрямів сучасної філософії освіти: філософії гармонійної цілісності і релятивістсько-плюралістичної. Позитивним у першому холістському напрямі є прагнення його прихильників створити єдину, цілісну теоретичну систему педагогічної діяльності на основі гармонійного вирішення усієї сукупності її суперечностей. Ідеї другого напрямку сучасної філософії, що по суті є антихолістськими, оскільки роблять наголос на унікальність особистості, її творчих здібностей, теж не позбавлені недоліків. І тому наше завдання полягає в пошуку синтезу даних підходів, це дає можливість адекватно аналізувати трансформаційні процеси сучасної післядипломної педагогічної освіти. Трансформаційні процеси, які відбуваються в системі післядипломної педагогічної освіти, потребують ґрунтовних теоретичних і практичних розробок. Претензії суспільства до ефективності професійної діяльності педагогів зберігаються і обумовлюють стійкість «виклику» системі післядипломної освіти - підсилити її орієнтацію на кардинальні зміни в готовності вчителів до вирішення практичних завдань сучасної шкільної освіти. Як актуальний напрям розвитку післядипломної освіти педагогічне співтовариство заявляє подолання розузгоджень між результатами післядипломної освіти, що традиційно фіксуються в його процесі і в підсумкових показниках, і очікуваною успішністю педагогів у подальшій професійній діяльності. Останнім часом відбувається активний пошук шляхів удосконалення діяльності в галузі перепідготовки педагогічних кадрів, а саме: в контексті підвищення їхнього професіоналізму, але треба зазначити, що ці напрацювання представлені тільки в напрямку психолого-педагогічної діяльності. В рамках філософського дослідження розробки соціокультурного контексту підвищення кваліфікації вчителів відсутні.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, трансформація, синергетична парадигма, проблема суб'єкта освіти.

Philosophical understanding of modern postgraduate pedagogic education

V. V. PASHKOV

Zaporozhye regional institute after degree pedagogical education, Zaporozhye, Ukraine,
E-mail: Ytyh13@ukr.net**Abstract**

This article presents a comprehensive analysis of the problem of transformation of postgraduate pedagogic education in the light of the specific expression of philosophical research. The feature of modern philosophical approaches to professional and postgraduate education is approaches, the essence of which is to find ways of synthesis of the positive ideas of two major trends of modern philosophy of education: philosophy of harmonious integrity and relativistic – pluralistic philosophy. The positive factor in the first holistic direction is the desire of his supporters to create a single, coherent theoretical system of pedagogic activities based on the harmonic solution of the entire set of contradictions; the negative factor is exaggeration of the role of individual educational needs of the subject of education. The ideas of the second direction of modern philosophy which essentially are anti-holistic as they emphasize the uniqueness of the individual, his creative abilities, also have disadvantages. Therefore, our task is to find the synthesis of these approaches that enables to analyze adequately the transformation processes of modern postgraduate pedagogic education.

Transformation processes taking place in the system of postgraduate pedagogic education, require profound theoretical and practical developments. Claims of the society to effectiveness of professional activities of teachers remain and determine resistance of «call» to post-graduate education system – to strengthen its orientation on fundamental changes in the willingness of teachers to solve practical problems of modern school education. As the current trend of postgraduate education teacher community says about overcoming misunderstandings between the results of postgraduate education, which are traditionally recorded in its process and in outcome indicators and the expected teachers' success in future professional career. Recently there have been an active search of ways to improve activities in the retraining of teaching staff, in particular in the context of increasing their professionalism, but it should be noted that these developments are only in the direction of psychological and educational activities. As a part of the development of philosophical investigation of socio-cultural context advanced training of teachers is not available.

Keywords: postgraduate pedagogic education, transformation, synergetic paradigm, the problem of the subject of education.

Постановка проблеми. Актуальність соціально-філософського аналізу концепції післядипломної педагогічної освіти обумовлена специфікою сучасного соціального розвитку України, змінами в політичному, соціально-економічному й суспільно-культурному житті країни, фактичною включеністю України в процес глобалізації. Питання розвитку системи післядипломної педагогічної освіти України набули особливої гостроти у вітчизняній філософській науці особливо в останнє десятиліття. Аналіз сучасної соціогуманітарної літератури свідчить про посилену увагу до процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників, можливостей системи післядипломної освіти. Так, зокрема, фундаментальні проблеми підвищення кваліфікації педагогічних кадрів висвітлюються в монографічних роботах В. Андрущенко [1], В. Воронцової [2], В. Кременя [4], В. Олійника [5], В. Лутая [6], А. Суценко, Т. Суценко, О. Фунтікової [3], І. Утюж [7], В. Чепак [8] та інших.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом відбувається активний пошук шляхів удосконалення діяльності в галузі перепідготовки педагогічних кадрів, а саме: в контексті підвищення їхнього професіоналізму (О. Аббасова, О. Владіславов, І. Александрова, Б. Гофрон, І. Колесникова, С. Крисюк, В. Луговий, Л. Пуховська, М. Романенко та ін.), але треба зазначити, що ці напрацювання представлені тільки в напрямку психолого-педагогічної діяльності і дотепер носять фрагментарний і епізодичний характер. Багато в чому це пов'язано з тим, що з науково-методичних і методологічних позицій проблеми професійної освіти розглядаються досить рідко. В рамках соціально-філософського дослідження розробки трансформації післядипломної педагогічної освіти відсутні. Разом із тим, сучасна ситуація вимагає принципово нового підходу до проблем формування сучасної концепції післядипломної педагогічної освіти (ППО).

Мета дослідження. Тому метою статті буде презентація філософського дискурсу в питаннях розвитку сучасної післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціально-філософський аналіз ППО обумовлений динамічним розвитком системи освіти, що диктується постійним переосмисленням освітньої концепції. Філософський аналіз освітньої сфери дозволяє розглядати її як процес, як діяльність. Філософія завжди давала й дає ціннісні підстави освітнім теоріям, коригує їхні принципи й зміст. Все це робить філософію необхідною при розгляді онтологічних, аксіологічних, практикологічних і інших основ ППО. Мова йде про специфіку розвитку суспільства й професійної педагогічної освіти в їхній взаємодії, про стратегічні напрямки освітньої політики України. Поставлені проблеми носять комплексний і

міждисциплінарний характер, а тому адекватно й повно можуть бути проаналізовані тільки за умови використання методологічного апарату філософії освіти.

Актуальність соціально-філософського аналізу концепції ППО обумовлена тим фактом, що в принципових підходах до обґрунтування стратегії й тактики післядипломної педагогічної освіти існують діаметрально протилежні соціальні імперативи. Наприклад, відповідно до ліберальної концепції ринкового фундаменталізму, «ринку сам відрегулює» кількість і якість підготовки професіоналів. Проблема ситуація, на вирішення якої спрямована дана робота, полягає у визначенні протиріччя між соціальними потребами розвитку єдиної концепції професійної педагогічної освіти країни в сучасних умовах і відсутністю розгорнутих наукових досліджень з соціально-філософського аналізу даної концепції. Тільки науковий, соціально-філософський аналіз концепції ППО дозволить перейти від спонтанних і фрагментарних дій у даній галузі до комплексного розвитку вітчизняної сфери ППО.

Становлення сучасної освітньої парадигми йде прискореними темпами. Розуміння невідворотності цього процесу, важливості чіткого окреслення ціннісних орієнтирів освіти та його довгострокового прогнозування проникає в усі кола суспільства, в усі куточки Землі. Оскільки з'ясування й розвиток смислів, цілей, ціннісних орієнтирів, а також необхідність задоволення освітніх потреб супроводжують людину впродовж усього життя, належним чином повинна бути побудована й система освіти. Включення в нову картину світу ідеї відповідальності людини перед природою, концепції поваги життя, можливості вибору, що протистоять детерміністському уявленню про шлях людського розвитку, робить таку картину світу аксіологічно по-новому маркованою.

Насущність проблем, поставлених часом, вимагає від соціогуманітарних наук, у першу чергу від філософії, формування нових світоглядних орієнтацій у масштабі планетарного життя, зокрема щодо стратегій освіти. На відміну від попередніх етапів її розвитку (XV – XIX ст.) філософія XX ст. втратила своє значення творця й генератора ідей та навичок наукового пізнання. Сьогодні вона прагне заснувати «нову філософію», яка б відповідала вимогам сучасності. Вчені зауважують, що «у філософії не відбулося певного зрушення в раціональному розумінні нових проблем, не з'явилося нової системи мисленневих навичок, аналогічних тим, які були вироблені, скажімо, при творенні теорії відносності чи квантової механіки». Філософія на сьогодні або зрікається від раціоналістичної традиції, або її раціоналізм, залишаючись у межах класичного, «розбавлений водою чисто вербальних ревізій» [7, с. 266].

Разом з тим можна констатувати перевищений інтерес неklasичної філософії до гуманістичної проблематики. Предметом осмислення стає буття людини та її самосвідомість, а сутністю філософії – відкриття людини її самої як об'єкта, що зазнає впливу зовнішнього середовища. Стратегію ж філософії можна окреслити як утвердження свідомості внутрішніх достовірностей її базисними утворами, що дозволяють забезпечити її міцність, інтегрованість і здатність до спротиву зовнішнім маніпуляціям. Такі версії самосвідомості запропоновані феноменологією, психоаналізом, екзистенціалізмом. Безумовно, вони мають морально зумовлене спрямування.

Здається, що початковим постає філософське розуміння антропологічної проблематики стосовно виділення напрямків та стратегій гуманізації соціального життя й свідомості особи засобами, що актуалізують її присутність у бутті в статусі суб'єкта, сповненого усвідомлення відповідальності за життя планети. Філософська спільнота як духовно породжене ціле в межах планетарного життя покликана сформулювати стратегії гуманізації відносин як істинну альтернативу стратегіям глобалізації, що впроваджуються транснаціональними корпораціями й несуть потенційну загрозу підміни свободи, яка здобувається людством в історичному поступі, свободою ситості та відмови від власного «Я». Ефективним засобом реалізації гуманістичної моделі відносин є освіта. Всезагальність її, як і гідні людини умови життя для населення планети, – не утопія, а реальність за тієї умови, коли кошти, які сьогодні витрачаються на гонку озброєнь та організацію воєнних конфліктів у різних регіонах, волею свідомого людства – громадян планети – будуть спрямовані на гуманну мету. Гуманізація соціальних відносин, що враховує досвід гуманістично зорієнтованих освітніх систем, є одним з дійсних шляхів збереження планетарного життя.

Отже, завдання філософії в контексті викликів сучасності – це творення гуманістично зорієнтованої філософсько-світоглядної парадигми, в якій освіта була б реальним чинником гуманізації людства.

Освіта стала вирішальним фактором розвитку суспільства, і післядипломна освіта педагогів не є винятком. Для кожної людини неперервна освіта є процесом формування та задоволення її пізнавальних запитів і духовних потреб, розвитком нахилів та здібностей у мережі державно-суспільних навчальних закладів і шляхом самоосвіти. Звідси – необхідність постійної перепідготовки викладачів, організації гнучкої й мобільної системи підвищення їх кваліфікації. Це завдання поки що не знайшло свого вирішення, і саме кадрова проблема є каменем спотикання на шляху оновлення освітніх систем у всьому світі і в Україні зокрема.

Розбудова системи післядипломної педагогічної освіти, її докорінне реформування повинно бути основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, становлення державності та розвитку демократизації суспільства в Україні. Реформування школи насамперед залежить від підготовки спеціалістів, які б могли творчо застосовувати на практиці передові навчальні технології, кращі результати філософсько-педагогічних досліджень. У цих умовах сучасна школа України стала перед необхідністю якісного підвищення професійної компетентності вчителів та розвитку в них цілісного комплексу професійно-особистісних якостей, співзвучних вимогам часу.

Важливу роль у вирішенні цієї проблеми повинна відіграти система післядипломної освіти. Тому виникає потреба вироблення нових підходів до організаційно-педагогічних заasad, змісту та методологічного забезпечення процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Маємо на увазі такий підхід до процесу їх підготовки та післядипломної освіти, який би сприяв інтеграції професійного й особистісного в їхній діяльності. Знання теорії предмета й технології навчання та виховання лише тоді ефективно спрацьовують у педагогічній практиці, коли вони зливаються з почуттями й прагненнями вчителя, з його власним «Я», перетворюються на особистісні якості вчителя.

Розвиток системи безперервної педагогічної освіти в Україні пов'язаний з покращенням системи післядипломної освіти педагогічних кадрів. Як складова освітньої системи післядипломна освіта педагогів у свою чергу є складним системним утворенням, що функціонує й розвивається згідно з власними законами й зумовлює розвиток своїх структурних компонентів, підсистем. Однією з підсистем макроструктури післядипломної освіти педагогічних кадрів є система підвищення кваліфікації. Зважаючи на реальну сутність цієї підсистеми, її можна вважати центральною ланкою в системі післядипломної освіти педагогів. Усвідомленню місця й ролі підвищення кваліфікації в системі післядипломної та відповідно безперервної педагогічної освіти сприяло посилення уваги науковців і практиків до проблеми підвищення професіоналізму дипломованих спеціалістів, освіти дорослих, фахівців з певним життєвим і професійним досвідом.

Розгляд сучасної філософської, психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень свідчить про посилений інтерес до ходу підвищення кваліфікації педагогічних працівників, можливостей системи післядипломної освіти. Трансформаційні процеси, які відбуваються в системі ППО, потребують ґрунтовних теоретичних і практичних розробок. Претензії суспільства до ефективності професійної діяльності педагогів зберігаються й спричиняють стійкість «виклику» системі післядипломної

освіти – підсилити її орієнтацію на кардинальні зміни в готовності вчителів до вирішення практичних завдань сучасної шкільної освіти. Як актуальний напрям розвитку післядипломної освіти педагогічне співтовариство висуває подолання розбіжностей між результатами післядипломної освіти, що традиційно фіксуються в її процесі і в підсумкових показниках, і очікуваною успішністю педагогів у подальшій професійній діяльності. Останнім часом відбувається активний пошук шляхів удосконалення діяльності в галузі перепідготовки педагогічних кадрів, а саме – в площині підвищення їхнього професіоналізму. Проте варто зазначити, що напрацювання представлені тільки в напрямку психолого-педагогічної діяльності. У рамках соціально-філософського дослідження розробки соціокультурного аспекту підвищення кваліфікації вчителів відсутні. Але деякі напрацювання в сфері соціогуманітарного знання нам допомагають побачити методологічні інтерпретації щодо розвитку ППО.

Комплексну концепцію післядипломної освіти у своїх працях обґрунтовує В. Чепак. Він пропонує розглядати безперервну освіту фахівців як двофазний процес, що складається з процесу формування (становлення) особистості фахівця, який відбувається під час первинної вишівської підготовки, й процесу різнобічного розвитку особистості, що здійснюється у сфері післядипломної освіти [8, с. 19]. Поданий висновок, на наш погляд, найбільш повно розкриває сутність післядипломної освіти педагогічних кадрів і дозволяє усвідомлювати цю ланку безперервної освіти фахівців як процес збагачення їх професійної та загальної культури. У такому формулюванні категорія «післядипломна освіта» набуває власної якісної визначеності, що є особливо важливою для нашого дослідження.

Наголосимо, що в наукових розробках останніх років, присвячених проблемам післядипломної освіти та підвищення кваліфікації, провідною ідеєю стає гуманізація освіти фахівців, перенесення в центр уваги освітніх систем індивідуальних освітніх потреб і можливостей педагогічних працівників, усебічний і гармонійний розвиток особистості педагога в процесі його освіти й навчання, підвищення ролі самоосвіти в професійному становленні та розвитку педагога. Це стало ймовірним тільки на сучасному етапі розвитку української держави. Зокрема, у Статті 23 Конституції України, прийнятій на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р., вказується: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості». Реалізувати своє конституційне право громадянин демократичної країни має в усіх галузях жит-

тя суспільства, але галузь освіти в цьому плані має особливий сенс і відіграє домінуючу роль. Причому мова тут іде не лише про освіту школярів та молоді, а й про вільний розвиток особистості в системі освіти, а як відомо, розвиток особистості триває протягом усього життя людини й практично ніколи не припиняється. У цьому контексті, без сумніву, слушною є думка В. Олійника: «... на наш погляд, категорія безперервної освіти може визначатись як закономірність розвитку суспільства, в якому розвиток індивіда як самоцінності – основний ресурс створення дійсно гуманістичного суспільства» [5, с. 13]. Тобто верхньої межі досконалості не існує. Людина, фахівець-професіонал удосконалюється протягом усієї своєї педагогічної кар'єри, тому проблеми особистісно спрямованої освіти та навчання педагога в системі післядипломної освіти й підвищення кваліфікації набувають у сучасних умовах загальнодержавного значення.

Серед принципів реалізації Державної національної програми «Освіта: Україна XXI століття» виділяється: «... гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи» [1, с. 9].

Огляд наукових напрацювань у галузі післядипломної педагогічної освіти свідчить, що теоретико-методологічні основи функціонування названої системи в сучасних умовах розроблені фрагментарно. Це пояснюється тим, що досить довгий час підвищення кваліфікації фахівців розглядалося як другорядне освітнє явище, доповнення до основної, базової вищої освіти, внаслідок чого організаційно-педагогічний інструментарій, що застосовувався практиками, був запозичений переважно з педагогіки вищої школи. Його використання в процесі освіти й навчання педагогів фактично виключало шанс урахування специфічних особливостей дорослих людей, їх реальних освітніх потреб, здатностей та наявного професійного досвіду. Жорстка централізація системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що існувала в Україні практично до 1992 р., гальмувала створення нових оригінальних моделей навчання на базі регіональних, місцевих традицій, конкретних умов і відповідно до освітніх запитів педагогічних працівників різних областей України, стримувала творчий пошук прогресивно мислячих науковців, організаторів і керівників системи підвищення кваліфікації педагогів. Традиційні підходи до навчання педагогів у системі післядипломної освіти, що вкоренилися на довгі роки, як правило, орієнтовані на підготовку фахівця для певного виду професійної та функціональної діяльності

й обмежуються рамками професійного і кваліфікаційного зростання фахівця, не зважаючи на особистісну, гуманістичну сутність післядипломної освіти, невід'ємною складовою якої є система підвищення кваліфікації. Слід зазначити, що кризова ситуація в освіті була спричинена саме ставленням до людини та її роллю як у процесі суспільно-економічного розвитку країни, так і в процесі власної освіти. Ставлення до людини як до «засобу виробництва» віддаляло фахівців від освітнього процесу в системі післядипломної педагогічної освіти, знижувало мотивацію до навчання й негативно відбивалося на якості навчання та освіти.

Ще одним суттєвим недоліком традиційних підходів до навчання педагогів у системі підвищення кваліфікації є те, що прагнення ознайомити спеціалістів з найновітнішими педагогічними ідеями, технологіями, методиками професійної та функціональної діяльності найчастіше не приводять до бажаних трансформацій у їхній практичній діяльності. Надшвидке оновлення інформації, що притаманне теперішньому етапові розвитку людського суспільства й викликане темпами науково-технічного прогресу, значно прискорює зміни в змісті, формах, видах та напрямках професійної діяльності, а постійна мінливість суспільних вимог та обставин її здійснення загострюють проблему професійної спроможності фахівців упродовж всієї кар'єри.

У такій ситуації особливої ваги набуває розвиток системи підвищення кваліфікації дипломованих спеціалістів та вдосконалення процесу навчання фахівців за рахунок активізації філософського знання. Очевидно, що в сучасних умовах справжнім професіоналом може бути лише той фахівець, який здатний творчо застосовувати отриманий капітал знань; самостійно здобувати, опрацьовувати та використовувати інформацію, змінюватися сам і змінювати свою діяльність, наповнювати її новітнім змістом; набувати необхідних для цього вмій та особистісних якостей, мислити нелінійно, прагнути постійного самовдосконалення, а це все говорить про наявність у педагога філософської

культури мислення. Без сумніву, професійна педагогічна діяльність є діяльністю творчою, і підготовка до неї не може обмежуватися вузівською програмою. Вона триває протягом усієї професійної кар'єри педагога, а це передбачає не тільки послідовність і наступність навчання у двох ланках педагогічної освіти: вищої та післядипломної, а й певну специфіку процесу навчання в найдовший для фахівця освітній період – період післядипломної освіти, який суттєво відрізняється від попередніх, окрім іншого, ще й особливою роллю педагога в процесі власного навчання та освіти. Традиційні ж моделі навчання педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації побудовані в основному на застарілих підходах, а метою навчання найчастіше є передання інформації, знань, набуття певних навичок, які не орієнтовані на активізацію цієї ролі слухача в навчальному процесі.

Висновки. Як свідчить аналіз наукових досліджень у галузі підвищення кваліфікації педагогічних працівників і досвід практичної діяльності, перехід до особистісно орієнтованих моделей навчання фахівців у цій ланці освіти залишається перспективою. Сьогодні переважно впроваджуються лише елементи особистісно орієнтованого навчання в масову практику підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Це, безумовно, є прогресивним зрушенням на шляху вдосконалення вказаної освітньої складової. Але очевидно, що в сучасних обставинах ефективність навчання фахівців значною мірою залежить від створення умов для прояву особистістю своєї самобутності. І саме на це має бути спрямований навчальний процес у закладах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Розробка та введення нових прогресивних моделей навчання фахівців у післядипломний період та забезпечення для цього необхідних умов у закладах підвищення кваліфікації сьогодні набирає особливої ваги. Отже, наукові дослідження з означених питань набувають практичної цінності на даному етапі розвитку системи післядипломної педагогічної освіти й сприяють її вдосконаленню в майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2008. – 819 с.
2. Воронцова В. Г. Гуманитарно-аксиологические основы постдипломного образования педагога : монография / В. Г. Воронцова. – Псков : Изд-во ПОИПКРО, 1997. – 421 с.
3. Еволюція педагогічної освіти в Україні на етапі націєтворення : монографія / А.В. Суценок, Т.І. Суценок, О.О. Фунтікова та ін.; за заг. ред. О.О. Фунтікової. – Запоріжжя : КПУ, 2008. – 392 с.
4. Кремінь Василь Григорович. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі [Текст] : монографія / В. Г. Кремінь; АПН України. 2-е вид. – К. : Т-во «Знання України», 2010 – 520 с.
5. Олійник В.В. Безперервна освіта / В.В. Олійник // Світло. – 2000. – № 3 (17). – С. 11-15.
6. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти / В.С. Лутай – К. : Центр «Магістр-S», 1996. – 256 с.
7. Утюж І.Г. Парадигмальні засади освітнього простору : монографія / І.Г. Утюж. – Запоріжжя: «Просвіта», 2012. – 352 с.
8. Чепак В.В. Управління освітою як соціологічна проблема : Автореф. дис. канд. соціол. наук : 22.00.06 / Київський ун-т ім. Т.Шевченка / В. В. Чепак. – К., 1995. – 25 с.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2014

REFERENCES:

1. *Andrushchenko V.P.* Rozdumy pro osvitu: statti, narysy, intervii (Reflections on education: articles, essays and interviews). K. : *Znannia Ukrainy*, 2008. 819 p.
2. *Vorontsova V. G.* Gumanitarno-aksiologicheskie osnovy postdiplomnogo obrazovaniya pedagoga : monografiya (Humanities and axiological foundations of post-graduate education teacher: monograph). Pskov : *Izd-vo POIPKRO*, 1997. 421 p.
3. *Evoliutsiia pedahohichnoi osvity v Ukraini na etapi natsiie tvorennia : monohrafiia* (The evolution of teacher education in Ukraine at the stage of nation-building: a monograph). Zaporizhzhia : *KPU*, 2008. 392 p.
4. *Kremin Vasyl Hryhorovych.* Filosofiia liudynotsentryzmu v osvitnomu prostori: monohrafiia (Philosophy lyudynotsentryzmu in the educational space). K. : *T-vo «Znannia Ukrainy»*, 2010 . 520 p.
5. *Oliinyk V.V.* Bezperervna osvita (Continuing Education). *Svitlo*. 2000. № 3 (17). P. 11-15.
6. *Lutai V.S.* Filosofiia suchasnoi osvity (The philosophy of modern education). K. : *Tsentr «Mahistr-S»*, 1996. 256 p.
7. *Utiuzh I.H.* Paradyhmalni zasady osvitnoho prostoru : monohrafiia (Paradigmatic principles of educational space: monograp). Zaporizhzhia: *«Prosvita»*, 2012. 352 p.
8. *Chepak V.V.* Upravlinnia osvitoiu yak sotsiologichna problema (Management education as a sociological problem). K., 1995. 25 p.

Пашков Володимир Васильович – доктор філософських наук, доцент
Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Адреса: 69035, м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 57-а
E-mail: Ytyh13@ukr.net

Pashkov Volodymyr Vasylovych – doctor of philosophical sciences, associate professor
Zaporozhye regional institute after degree pedagogical education
Address: 57a, 40 rokiv Radianskoï Ukrainy Str., Zaporozhy, 69035
E-mail: Ytyh13@ukr.net